

ԵԱՂԻԿԻ ԿԸ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՇԱՐՈՒՄ ԵՐԵՐԸ Լ
ՄԱՐԻՆ 50 ԹԻԼ:

Բաժանորդագիրն ԿԱՆԻՍԻԿԻ Թուրքիոյ Համար
տարեկան 50 դր, Ռուսիոյ Համար 5 ռուբլի,
ուրիշ երկիրներու համար 12 ֆր — Վեցամսեայ,
բաժանորդագրութիւն եւս կ'ընդունուի:

Գաւառներէն դրամի տեղ Օսմանեան Նա-
մակագրով եւս կ'ընդունուի:

Միայն երեք թիւ ապառիկ կը զրկուի. այնու-
հետեւ բաժանորդագիրն չը վճարողը կը դադար
թելթ ընդունել:

Շաբաթման տողը 2 զուրուշ:

ԵԱՂԻԿ

Լ Ր Ա Պ Ի Ր

ԵԱՂԻԿԻ ՎԵՐԱԵՐԵԿԱԼ ԱՄԷՆ ԳՈՐԾԻ ՀԱՄԱՐ ԳԻՄԼ
Ս.ՈՒ ՏԵՐԵԿԻ-ՀՐԱՊԱՐԱԿԻԿ
ՅՈՒՆԱՆ Գ. ՓԱՆՍԳՍՏԵԱՆ
Պոլիս, Պոսիէ-Գաբու, Շէյխ-ու-Իսլամ Խան
درعليه ده بعجه قوسنده شيخ الاسلام خاندنه
«زاغيك» غزته سى مديرى بالا قاشيان جوونان
S'adresser à
HOVNAN PALACACHIAN
Directeur du journal arménien « Dzaghih »,
Bahtché-Kapou, Chéikh-ul-Islam Han
CONSTANTINOPLE

40 Փարա

Ազգային, Քաղաքական եւ Գրական

40 Փարա

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ — Գ. ՏԱՐԻ. ԹԻՒ 16

ՇԱԲԱԹ

1 ՄԱՅԻՍ 1893

ԽՐԱՊԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ Ա. Ա. ՍՈՒՐԵՆԵԱՆ

ՄԻԼԻՈՆՆԵՐՈՒ ԿՈՐՈՒՆՏ

Շատ դուրեցաւ վերջերս ի Բարիկ
վախճանեալ Աճէմ-օղլու անուն մեծա-
հարուստ անձի մը վրայօք՝ որ իւր մի-
լիոնները կտակաւ թողեր է տեղւոյն
հանրային բարեգործական հաստատու-
թեանց:

Այդ անձին կենդանութեան ատեն՝
իր վրայօք բնաւ չէ խօսուած մեր մէջ.
ոչ ոք իւր գոյութիւնը գիտցած է. Հայ
լրագրաց տուումներուն մէջ այդ անու-
նով բաժանորդ չէ արձանագրուած.
Բարիկ գտնուող Հայերն ալ չեն ճանչ-
ցած զինքը. մահը միայն, կամ մահա-
ւանդ միլիոններու շուինքը, կուգայ
յանկարծ առ մեզ հանրային կարեւո-
րութիւն ունեցող անհատի գիրքը տալ
իրեն, և, չմոռնալ ըսել, իւր Հայ լի-
նէն Աճէմ-օղլու մականունէն կը հե-
տեւեցնենք. զի Յոյներն Աճէմ անուն
հետ չունին ու և է առնչութիւն և
Պարսից մէջ սովորութիւն չէ մական-
ուամբ եւեթ ճանչցուիլ:

Ի՞նչպէս այս Աճէմ-օղլուն իր բովան-
դակ կենաց մէջ ցեղային արեւակցական
զգացումէ զուրկ ապրեր և զգուշացեր
է Հայ ընկերութեան հետ յարաբերու-
թիւն ունենալէ: Ի՞նչպէս այդ ուրացող
սիրտը բարեխիտ է սակայն իր նոր միջ-
վայրի կարօտեալներուն համար. ի՞նչ-
պէս չէ յիշեր մինչև իսկ այն տեղն ուր
աշխարհի լոյսը տեսաւ առաջին անգամ,
ուր սնու մեծցաւ ծնողաց, ազգակա-
նաց խնամքը վայելելով: Այս ամէնն,
մանրամասնութեանց մէջ, յաւիտեան
անծանօթ պիտի մնան: Ի՞նչ հանուր
պատճառները ջանանք ընդնշմարել:

Տոհմային ոգւոյ և, անոր ներշնչմամբ,
բարձր խեղճի չգոյութիւնն աղիտա-
լի պակասներ են առ մեզ. դրացի եւ
վիճակակից ժողովուրդ մը, Յոյնը, այս
մասին մեր բացարձակ հակադրութիւնն
է. նա մօրը կաթին հետ կը ծծէ տոհ-
մային ոգին. կենաց բարիքը ձեռք բե-
րելու աշխատած միջոցին՝ իւր եկեղեց-
ւոյն ու արեւակցաց բարիք, մեծամեծ
բարիք, ընելու հաստատուն գաղափա-
րը մարմին կ'առնու գլխուն մէջ, թանձ-

րացեալ առարկայի կը փոխուի: Այդ
ժողովրդեան մէջ ընդհանուր եղած այս
հակամիտութիւնն է պատճառ որ դրա-
մով ու խելքով ծայրագոյն անձնու-
րութիւններ ընող անձինք իրենց պարտ-
քըն եւեթ կատարած կը նկատուին. եւ
այսպէս նկատուած լինելը մեծ գոհու-
նակութիւն ու վայելք կը պատճառէ
իրենց:

Կը յիշեմ պատմութիւնն յոյնի մը, որ
քսանամեայ հասակին կ'ուխտէ իւր
դրամով վարժարաններ կանգնել, աղ-
քատաց ձեռնտու լինել: Աղքատ՝ կը
թողու ծնողք, բարեկամ, կը հեռանայ
ծննդավայրէն և ընդ երկար կը թափա-
ռի Սուտանի մէջ: Իր բերսուն տարի
յետոյ, իւր մահուան լոյն հետ, կը հա-
նի կտակ մ'որով այդ անձն 50,000
անգլիական ոսկի կը նուիրէ յունական
վարժարաններու, հիւանդանոցներու,
վանքերու և եկեղեցիներու. իւր աղ-
գականներն ևս չէ մոռցած:

Աճէմ-օղլուն Սուտանի մէջ չը թա-
փառիր, Բարիկ կը հաստատուի, կը
վայելէ քաղաքակրթութեան ամէն բա-
րութիւնները, սրտին զգացումները կը
նրբանան, կ'աղնուանան, ճոխութեան
պերճութեան մէջ աղքատին վրայ գու-
կ'ունենայ. գեղարուեստէ ու գրակա-
նութենէ ճաշակ կ'առնու և զայն քա-
ջալերել կը սիրէ. բայց իր արեւակց-
ները չը յիշեր. ի՞նչու. վասն զի Բարի-
կու մէջ ուսու տնանկին կարեկցիլ,
գեղեցիկն երկրպագել, գրականութե-
նէն ճաշակ առնուլ, մայրը կաթ ջամ-
բած էր իրեն, այլ Հայ լինելը, բոլոր
կեանքին մէջ արեւակցացը պարտական
լինելը, չէր ուսուցած իրեն և, Հայու
սեփական նմանողական յատկութեամբ,
Բարիկու մէջ փրանսացի եղեր, այնպէս
ապրեր ու այնպէս մեռեր է:

Գոնէ Բարիկեան ժողովուրդը գիտ-
նար թէ այդ կտակեալ միլիոններն Հա-
յէ մը նուիրուած են, և այսու փոխա-
րինուած համարէր փրանսական հիւան-
դանոցներու մէջ յաճախ ձրիաբար դար-
մանուող Հայ ախտաւորներուն պատճա-
ռած ծախքը:

Գոնէ մեզ համար ալ ազգու դաս մը
լինէր այս մեծազորդ գէպքը. ամէն
Հայ մայրեր թող ուսուցանեն իրենց

զաւակաց, թէ ազգին մէջ կը ծնին և ինչ-
պէս իրենց վրայ տիրող պետութեան՝
նոյնպէս նաեւ ազգին համար պէտք է
ապրին և մահուան ժամուն իսկ անոր
վրայ խորհելէ, անոր օգտակար լինելէ
պէտք չէ հրաժարին:

Աճէմ-օղլուի կտակն եթէ դրդէ ըզ-
մեզ քիչ մ'աւելի Հայ ապրելու, միլիոն-
ներէ աւելի շահ տուած կ'ըլլայ մեզ և
երախտապարտ կը մնանք իրեն:

Զգուշանալք, նոյն իսկ ի Պոլիս, Բե-
րայի մէջ իբր աշխարհաքաղաքացի,
Գատը գիւղի մէջ իբր առանձնաշնորհ-
եալ դասակարգ, և այլ զանազան տե-
ղեր իբր այս ու այն ապրելէ. ամէն տեղ,
նոյն իսկ անծանօթ հեռավորութեանց
մէջ, յիշենք մեր ընտանիքն ու տոհմը
և և ըստ այնմ ապրինք:

Ա. Ա. ՍՈՒՐԵՆԵԱՆ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԵՒ ԱՇԱԿԵՐՏ

Երկու տարի էր որ կ'ուսանէինք մեր
գիւղին մօտակայ քաղաքին մէջ: Մեր վար-
ժարանի ամէն ուսմունք և գիտութիւնք
ուսուցէն լեզուաւ կ'ուսանողուն, որ մեծ
գիտարութիւն էր, և գիտութիւնք կը գոհ-
ուէին լեզուի ուսման: Մայրենի լեզուաւ
կ'ուսանէինք միայն Ընթերցանութիւն,
Քերականութիւն և Կրօնագիտութիւն: Մեր
ուսուցիչք ընդհանրապէս քաղաքավարի և
բարեհամբոյր մարդիկ էին, բայց իրենց մէջ
կային նաեւ սնամիտներ որոնք կը սիրէին
պերճանքը և չքեղ հագուստներով կը ներ-
կայանային դասարան: Գոսերէն աւելի ի-
րենց այդ հագուստները կը գրաւէին մեր
սրտերն, զի մանուկ էինք: Գրեթէ ամենուս
մօքէն կ'անցնէր այդպիսի հագուստներ հագ-
նիլ, փաղփուռ երեւոյթ ունենալ: Այս հրա-
պոյրներու առջեւ, ի հարկէ ինքնին կը նսե-
մանար Մայրենի լեզուի և Կրօնի ուսման
կարեւորութիւնն, մանաւանդ որ մեր Կրօ-
նի ուսուցիչն ևս մի սնուպարձ քահանայ էր,
որոյ վրայ յետոյ պիտի խօսինք:

1850 թուականի դպրոցական արձակուր-
դին, ես և երկու դասընկերներս, որոց
գիւղն շատ հեռի չէր մերինէն, հաճու-
թիւն ստացանք վարժարանի Տնօրէնութե-
նէն՝ մեր ծնողաց և ազգականաց մօտ ան-
ցընել արձակուրդի երկու ամիսներն: Մի
կառք վարձեցինք և ճանապարհ ինկանք:
Երբ հասանք այն կայարանն որ մեր գիւղէն

3 ժամ հեռի էր, պարտաւոր էինք կամ ոտքով երթալ կամ ձիեր վարձել, որովհետեւ կառքի ճանապարհ չկար: Կայարանէն մի ժամ հեռի Հայի գիւղ կար, որոյ մօտէն պիտի անցնէինք մեր տեղերն երթալու համար: Մեր աւելի հասակաւոր ընկերն Տ. Պ. (Աստուած հոգին լուսաւորէ, զի վախճանած է) առաջարկեց մինչեւ մերձակայ գիւղըն ոտքով երթալ և այն տեղ իբրեւ գաւառապետի զաւակներ ներկայանալ և բռնի ձիեր պահանջել: Սոյն տղայական հնարամտութեան կարող էր նպաստել մանաւանդ մեր գալորցական համազգեստն, որ գիւղականաց համար մի նոր բան էր: Բաց յայտնէ, մեր ընկերը պայման դրաւ նաև որ բնաւ հայերէն չխօսինք գիւղացւոց հետ, այլ միայն ռուսերէն: Թէեւ այնքան լաւ խօսիլ չգիտէինք, բայց արդէն երկար խօսելու իսկ հարկ չկար և խեղճ գիւղացւոց մէջ հազիւ երկու երեք մարդ պիտի գտնուէր փոքր ինչ ռուսերէն ջարդող:

Գիւղը մտանք. շինականաց ծանր և քրտնաթոր աշխատանաց ժամանակն էր: Ոմանք հեռաւոր տեղերէն բերուած խուրձերը կը դիզէին, ոմանք կը կախէին, ոմանք կախածը քամուն կը տային, յարդ ու ցորեան իրարմէ կը բաժնէին, և այլք՝ մանաւանդ կանայք՝ կը խորրաւէին, կը մաղէին, և այլն, և այլն: Կանգ առինք մի կալի մօտ և ամենուն աչքն մեր վրայ դարձաւ: «Ո՛ւր է տանուտէրն, ո՛ւր է գլխին, չուտով, ձիեր, ձիեր» գոչեց ռուսերէն մեր ընկերն խորխորանօք: Սարսափ տիրեց ամենուն, սկսան իրարու երեսին նայիլ, իրարու հետ խօսիլ: — «Շուտ, շուտ», աղաղակեց մեր ընկերն, «գաւառապետի որդիքն ենք»: Աւելի դողահար եղան և մինչդեռ երկու պատանիներ գործիքները ձգելով վազեցին տանուտէրն կամ գլխը կոչելու, մի պատկառելի ծերունի նշանացի հրաւիրեց որ երթանք բազմոցի վրայ նստինք: Մեր ընկերը վերստին գոչեց՝ «ձիեր, ձիեր»:

Լուրը չուտով տարածուեցաւ թէ գաւառապետի որդիքն եկած են, և խեղճ գիւղացիք սկսան հաւաքուիլ: Մի կողմէն մեր վրայ կը նայէին, միւս կողմէն իրարու հետ տեսակ տեսակ բաներ կը խօսէին, արդէն տպաւոր լինելով որ ռուսներն հայերէն չեն հասկնար: Մէկը կ'ըսէր. Տէր Աստուած, այս ի՞նչ բան է, այս լակոտներն ո՞ւրիկէ բըսան. մեր ձիերն մեզ պէտք չեն աշխատանաց այս նեղ օրերուն մէջ: Ուրիշ մը կ'ըսէր. չտալ չլինիր, չուտով գտէ՛ք տանուտէրն կամ գլխին, ձիեր տանք, ուր որ երթալու են՝ թո՛ղ երթան կորսուին, միայն թէ իրենց հետ մարդ զենք որ ձիերը ժամանակին յետ բերուին: Շատերն ևս կային որ կը հայհոյէին: Երկուքս ըսի մնջիկ կեցած էինք, իսկ մեր ընկերն բարկանալու ձեւեր կ'ընէր, ռուսերէն բառեր կը հորովէր և երբեմն ոտքով գետինը կը դախէր:

Այս միջոցին մի մարդ բազմութեան մէջէն յառաջ եկաւ, մօտեցաւ ինձ, ախանջէս բռնեց և ըսաւ. Դու Տ. Գ. ին տղան չե՞ս: — Այո՛, պատասխանեցի: Մեծ ընկերս սաստիկ բարկութեամբ ինձ նայեցաւ, բայց կարող չէի սուտ խօսիլ: Այդ ծնողական ներշնչումն անխախտելի էր: Ընկերներուն մօտին ևս հարցուց, և նոյնպէս տեղեկութիւն տուի: Ամենքն իմացան որ Հայ ենք, ոմանք սկսան ծիծաղիլ, ոմանք սկսան յան-

դիմանութիւններ տեղալ. «Միթէ ամօթ չէ՞ ձեզ որ Հայ էք և օտար կը ձեւանաք: Միթէ մենք ձեզ ձիեր կը խնայէինք, եթէ իբրեւ Հայ խնայէինք: Միթէ այդ է ձեր ուսումն, որ ձեր լեզուն թողուք, Ախոս, հազար արտոս, որ գիւղն թողուք քաղաք գնացած էք և փոխանակ կատարեալ մարդ դառնալու՝ խաբէրայներ դարձած էք: Խեղճ գիւղացիք լեզու ու գիտութիւն ուսանողներէն ի՞նչեր կը յուսան և դուք ի՞նչ եղած էք: Վա՛յ ձեր հօրն ու մօրը, եթէ մեծ յոյսեր ունին ձեր վրայ: Ամօթ ձեզ, որ ի դուր տեղը խռովեցիք գիւղն »:

Այս ու սոյնպիսի յանդիմանութեանց տարաբիւն տակ առաջնորդուեցանք ախանջէս բռնող մարդուն առնն, որ լուսահոգի հօրս վաղեմի ծանօթը լինելով, իմ պատկերիս նմանութենէն գուշակած էր թէ նորա որդին եմ: Պարտաւորեց նոյն գիւղերն իրեն հիւր մնալ և խոստացաւ միւս օրն ինքը տանիլ զմեզ և մեր ծնողաց յանձնել: Շատ ժամանակ չէր անցած, ընթրիքն արդէն պատրաստ էր, լի ամէն գիւղական ընտիր կերակուրներով: Հրաւիրուած էին նաեւ համալուսւոր գիւղացիներէն ոմանք: Սեղանն օրհնեցէք, ըսաւ տանուտէրն, և մեր ընկերն, որ պահ մի առաջ ուսւ կտրած էր, սկսաւ Հայր մեր ասել: «Շատ ասլիս», գոչեցին ամէնքը միարեւան: Տեսա՞ր, այդ է մարդկութիւնն: Սեղանին վրայ անընդհատ կը քննադատուէր մեր վարմունքն, բայց ափ ի բերան եղած էինք, պատասխան չունէինք: Ընթրիքէն զինի հրաւիրեալքը ցըրուեցան և մեզ ցոյց արուեցան մեր անկողիններն՝ պատրաստուած բաց օդի մէջ, ըստ ամարային սովորութեան գիւղականաց: Բայց միթէ հնա՞ր էր քննալ և միթէ կարո՞ղ էինք նոյն իսկ կերակուր ուտել, եթէ չստիպէին և չամաչեցնէին: Միայն անցածին վրայ չէր, որ ես կը խորհէի, այլ մանաւանդ յաջորդ օրուան համար: Քանի կը մտածէի որ մեր հիւրընկալն ինքն ևս մեզ հետ մեր գիւղն պիտի գայ, սիրտս կը դողար և սարսուռ կը պատէր: Նա անշուշտ պիտի պատմէր մօրս մեր խաբէրայ արարքն և սիրելի մայրս փոխանակ տեսութեամբս ուրախանալու, հրճուելու, պիտի տխրէր, պիտի արտասուէր, նշմարելով որ ի չարն գործ դրած ենք մեր ուսածն: Փոխանակ օտար լեզուի ուսումն մի ճոխութեան միջոց համարելու մեր մայրենի լեզուին համար, ընդհակառակն սնապարծութեան առարկայ դարձուցած ենք և ուրացած մեր տարրական գանձն, որ է մեր լեզուն: Սաստիկ տագնապի մէջ անցուցի գիւղերն: Արշալոյսը ծագեցաւ. ուղեւորութեան ժամը կը մօտենար և փոխանակ ուրախանալու որ մայրս, փոքրիկ եղբայրներս, ազգականներս չուտով պիտի տեսնեմ, ընդհակառակն տըխրութիւնս կ'աւելնար, սիրտս կը տրոփէր: Առաւօտեան նախաճաշէն զինի՝ ձիերն արդէն պատրաստ էին: Մենք հեծանք, հեծաւ նոյնպէս և մեր հիւրընկալը, ոտերն ընդ մէջ և հրացան յուսն: Երբ բաւական հեռացանք գիւղէն, մեր աղնիւ հիւրընկալըն անշուշտ նշմարած էր մեր տխրութիւնըն, ուստի թախիծն փարատելու համար ըսաւ. «Մի՛ վախնաք, ես բան մը չեմ յայտնելու ո՛չ ձեր ծնողաց և ո՛չ գիւղացիներուն. բայց դուք ևս ուրիշ անգամ այդպիսի տըղալութիւն չընէք, մեծ ամօթ է »: Սակաւ

ինչ սիրտ առինք, մտրակեցինք երկվարնէրըն և շատ չանցած՝ հասանք գիւղն: Կարօտակէզ գգուանքներէ և գորովանքներէ զինի նստանք հանգստանալու: Ապա ճաշեցինք ուրախ գուարթ. մեր բարի հիւրընկալն առանց երբէք խօսք բանալու՝ վերադարձաւ իւր ձիերով, իսկ ընկերքս մեր ձիերով գնացին իրենց գիւղն, որ շատ հեռի չէր:

Սոյն պարզ և սոսոյգ պատմութենէն ինքնին կը նշմարուի, որ մեր աշակերտական վարմունքն ուսուցչաց օրինակի ազդեցութեան հետեւանքն էր: Օտար լեզուն, փայլուն տարազն շլացուցած էին մեր մանկական աչքերն: Արտաքին փայլն գրաւած էր մեր սիրտն ու միտքն և արգելք եղած ներքին զարգացման, որոյ մասին ուսուցչաց մէջ իսկ կը պակսէին խորապէս խորհողք: Բայց ի հարկէ մեր պատմածն առկաւին դրքի մի երեսն է, ինչպէս կ'ըսեն. երբ բանանք միւսն, պիտի տեսնուի թէ ինչքան մեծ է ուսուցչի գիտութեան և վարուց օրինակի ազդեցութիւնն աշակերտին համար:

ՀՈՎԻԻ

ՅԵՏԱԳԱՅ ԱՌՓԻԻ

Կենդանի դարադատում մ'է Այվաղեան Արքայազամ Էֆէնտին. երբ պէտք ունենաք 150 - 200 տարիէն ասդին կատարուած ազգային իրողութեան մը, ապրող նշանաւոր անհատի մը վրայօք լիովի տեղեկութիւն ստանալ, ուղղակի դիմեցէք իրեն. ապահովապէս ձեր խնդրածէն աւելին պիտի գտնէք. առաջարկեալ իրողութիւնը կամ անձը նկարագրելէ յետոյ՝ «կեցիք, պիտի ըսէ. այդ գէպըին ժամանակակից է նաեւ սա պատահարը... յորում մաս ունեցան սա ու նա անձինք... որք աղգական կամ խնամի էին այս ու այն գերդաստանաց... որք այս ինչ առնն գաղթեցան այն ինչ երկրէն... ուր երեւելի եղած են սա ու նա հայերը... որոց մէջ հարկւրամեայ ապրած են այս ու այն անձինք... որք...» վերջապէս անհատնում տեղեկութիւն, և կ'ստիպուիք հեռանալ քովէն, և յարմար ժամանակին կարդալու համար՝ երթալ գընել մի օրինակ Շար Հայ Կենսագրութեանց, որոց երկրորդն հրապարակ ելաւ շարթուս մէջ:

Արեւելքի ուրբաթ և չարաթ աւուրց թիւերով հրատարակուած Կանոնագիր հարսանեաց անուն 1828 ին տպեալ պատրիարքական կոնդակին նկատմամբ կը խօսուէր, երբ Այվաղեան Էֆէնտի ժանոյց, թէ իւր քով ունէր նոյնպիսի Կանոնագիր կոնդակ մը՝ Յովհաննէս Պատրիարքէն դրուած 1811 ին, ի խնդրոյ համօրէն ժողովականաց. խնդրեցինք եւ ստացանք զայն. ի բաց առեալ առհարկի գործածուած տաճկերէն բառերը, աւելի մաքուր և պարզ դրաբարով շարադրուած գտանք, պարունակութիւնն աւելի ճիշտ, ամփոփ, տրամադ-

բուժիչներն որոշ, իրենց մերկութեամբ երեւան կը բերէ այն պատճառներն որք այդ կանոնադիրը պատրաստել ստիպել են:

Այլ այս կոնդակին մէջ նշանակութեան արժանի են ձեռք առնուած այն միջոցներն որովք հարսանեաց համար որոշեալ ձեւակերպութիւնք և ծախուց չափք կ'ապահովուին. հակառակ վարուողները, քահանայ թէ աշխարհական, խիստ պատժող ենթարկուած են. կ'արժէ ամբողջ կարգաւ այս ինքնատիպ և հետաքրքրաշարժ կոնդակը՝ թէ՛ այն ատենի սովորութեանց և անոնց դէմ ծնած զայրութիւն վրայ դադարաբար առնելու, և թէ՛, եթէ հնար է, օգտուելու և այժմու կարեւորը տնօրինելու համար:

Այս առուր Ծաղիկը կը պարունակէ կանոնական մասը. գալ շարթու ալ պիտի հրատարակենք պատժական տրամադրութիւնները:

Շնորհակալութիւն Այվաղեան է. ֆէնտիին: Ա. Ա. ՍՈՒՐԵՆԵԱՆ

ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԿՈՆԴԱԿ

Յայտմ մարտի 17. (1814) ի Պատրիարքարանս մեր ժողովեալ լրութիւն ազգիս՝ մատուցին առ մեզ բազմակնիք մահաւոր ի գիմաց համայն եկեղեցեաց մաքրասպաս քահանայից, գերապատիւ իշխանապետաց, հաւատարիմ միւթէվէլեաց, յարգի իշխանաց, և առ հասարակ համարէն արհեստաւորաց գլխաւոր և երեւելի անձանց. որք և միաբան խընդրեցին ի մէջ կարգել տնօրինել զչափաւորութիւն և զվայելչութիւն հարսանեաց ըստ իւրաքանչիւր աստիճանի. արգիլել ազգիս և եկեղեցւոյ Քրիստոսի զանապատուութեան արարողութիւնս. բառնալ գտնաւորութեան պատճառ՝ զչափազանց ծախս. յորոց բազումք ի սէս սէս նեղութիւնս անկեալ՝ ի յետին չքաւորութիւն և ի կարօտութիւն հաստին. զոր և կանուխ ժամանակաւ հոգելոյս նախնիք մեր ևս հոգացեալ ի լոյս փառաց հանգուցեալ Յակովբ Աստուածաբան և երջանկաւոր Ջաքարիս սրբազան Պատրիարքունք սէս սէս կանոնիք և նոյնիք փակեալ, զբազում անկարգութիւնս բարձեալ են՝ և զբարեկարգութիւնս հաստատեալ. յորոց մինչեւ ցայժմ ինչ ինչ մնացեալ են. բայց բազում ինչ անհոգութեամբ մոռացեալ եղեն. և ո՛չ այսչափ՝ այլ և առաջ ին ծախուց միոյն հարկաւորատիկ ևս յաւելեալ գտաք զչափազանց ծախս. որոց հոգօք և պատկառանք ծանրացեալ զբազում տեսանեմք այժմ և ի սոյն ժամանակիս՝ անկանիլ ոչ միայն ի նեղութիւնս և յաղքատութիւնս, այլ և ի ծանր հիւանդութիւնս. զմանց ևս լուաք յանկարծակի մահուամբ մեռանէն:

Վասն որոյ և մեք հայրական խնամօք զիջեալ ի կարեւոր խնդիրս օրհնեալ ազգիս մերոյ, ամենայն հաճութեամբ ընդունիմք զառաջադրութիւնս ձեր, և անձանձիր սիրով այսմ հոգ տանիմք. մանաւանդ զի մեծազօր տէրութիւնս ևս մէջ ընդ մէջ հանելով զսաստիկ հրաման ետախիս՝ անկանոն պէտիաթ հանդերձ չհագնիլ, զչափ և զաս-

տիճանն մեր ճանաչել, զայս իսկ խրատէ և հրամայէ մեզ առնել:

Ուրեմն ահա ասիկ ըստ առաջադրութեան վերոյիշեալ բազմակնիք մահաւորին՝ հոգեւոր և մարմնաւոր իշխանութեամբ մե. րով հրամայեալ սահմանեմք զչորս կարգս՝ էլայ, էվսառ, առաջին էտնայ, երկրորդ էտնայ:

Բայց յառաջ հասարակարար ի վերայ ամենայն հարսանեաց խօսելով՝ արգելումք և բառնումք ի բնաւից հարսանեաց զամենայն անկարգութիւնս՝ և ազգիս խայտառակութեան և տնաւերութեան պատճառ զլիսասկար սովորութիւնս, և հաստատեմք քրիստոնէական օրինաց և սրբազան կանոնաց վայելելու բարեկարգութիւնս, կարգելով կանոնս ի՞. որք են սոքին:

Կ Ա Ն Ո Ն Ք

Հասարակարար վասն ամենայն հարսանեաց

Նախ՝ քահանայք քննեցեն զհասն եւ զզհասն ըստ սրբազան կանոնաց, ընտրեցեն զարժանաւորսն, տնկաշառ հաստատեցեն զհարսնախօսութիւնս. և ապա փեսայի քահանայն տացէ զնշանն ի ձեռս քահանայի հարսին. Բ. Անմեղ մանկանց՝ ամուսնութեան անընդունակ սապի տղայոց խօսք կ'սկսեն՝ այսինքն պէշիկքէրթմէ կոչեցեալն բնաւ մի՝ լինիցի. զի արգիլեալ է յաստուածային կանոնաց. Քանզի սպակելի փեսային պարտ է լինել տառն և հինգ տարեկան, և հարսն տասներկու տարեկան. և աստի փոքր մի՝ պսակեցի: Գ. Նշանն՝ երկար միջոցաւ խօսեալ՝ քանի մի ամօք յառաջ տուեալն՝ եթէ բանաւոր պատճառաւ քակել կամեցին, առաջին եղեալ խօսքն կամ՝ տուեալ նշանն անհաստատ և անընդունելի է, յետոյ դարձցի: Դ. Նըշանն ըստ կանոնաց կարէ լինիլ մատանի ի ներքոյ յաակացեալ իւրաքանչիւր աստիճանաց գնալով. բայց ծաղիկ՝ թէ և չէքէր մի՝ գտանիցի: Ե. Նշան օրհնէքն՝ օրակս և սովորութիւն է՝ ի հարսանեաց կիրակին եղցի ի հանդիսի: Զ. Քէսէպիչէ հարսանեաց հաստատութիւնն՝ բարեւք քննութեամբ եղցի: Զի յետոյ ո՛չ կամիլ և յետոյ դառնալն անկարելի է. քանզի քէսէպիչէի օրն՝ հարսանեաց պատրաստութեան սկիզբն է. ուստի փեսայացուն և հարսնացուն խոստովանեալ յանձնեն զինքեանս Աստուծոյ, եւ կապակցեալ հաստատին ի սուրբ սէր միմեանց. զկնի այսմ առուր բաժանել կամիլն ընդգէմ է օրինաց. և անընդունելի է: Է. Հրաւիրակ ձայնօղ՝ այսինքն օրուծի գնացող միայն երեք կանայք լիցին, և ոչ աւելի: Ը. Հարսն ի մէջ բազանեաց սօրղուծի խեղէչ հանգիսիս մի՝ չըջեցուցեն. զի խայտառակութիւն է առաջի ամենեցուն: Թ. Ի հանդերձս փեսային՝ և ի ճէհէզս հարսին մի՝ լինիցի սամոյր կամ վարշախ քիւրք՝ ֆէրմայիլ շալ՝ ոսկի կամ արծաթ թաս, նալըն, քէրիկէֆ. նաև մարգարիտ մի գտանիցի. և ևս սոսկ այսինքն սատէ թէլլի եւ սօմ սրմալը փուլլու բանած բնաւին մի, լինիցի. այլ ըստ վայելչին թելն և սրմայն խառն ընդ իւրիկի եղիցին: Իսկ բազանեաց հանդերձն ամենեւին բանած մի՝ լիցի. այլ սատէ չբանած լինիցի:

Ժ. Պռոյգ՝ այսինքն ճէհէզն մի՝ տարածեցեն ի տեսութիւն եկողաց. այլ ի մէջ

սնտուկի պահեցեն, և ծածկեալ գոց տանիցին: ԺԱ. Կնքահայր և կնքամայր առնուլ բնաւին չերթան: ԺԲ. Ի հինային այր և կին եօթն մարդ միայն գնացեն, ի գլուխսն շալ, և ի ձեռինս կիւլապտան մի՝ գտանիցի: ԺԳ. Ի ճանապարհին չալը մի՝ չալեցեն: ԺԴ. Ի հարսանիսն չէնկի մի՝ գտանիցի, և սալը մի՝ լինիցի: ԺԵ. Ի փեսայէն առ հարսն իւստ խաֆթանի, և ի հարսէն առ փեսայն պոյուն եողըղի ամենեւին մի՝ չինեցեն և մի՝ ուղարկեցեն: ԺԶ. Տուն հարսին եթէ իցէ ի հեռաւոր տեղի, և խնդրեցեն անկասկած տանիլ, ի ցերեկի ֆէրմայիլ բերիցեն:

ԺԷ. Ի հարս բերել և յեկեղեցին ի պսակել երթալն՝ որքան կարելի է՝ քիչ մարդ կամր զնացեն՝ և մի բազմութեամբ. արք և կանայք անպարկեշտ պէտիաթ հանդերձօք՝ անվայելուչ լրբենի զարդարանօք մի գտանիցին, և եւս կերեալ և արբեալ անպարկեշտ գինով մարդիկ արգիլեալ են, և չեն արժանի մտանել ի սուրբ եկեղեցին: ԺԸ. Ի հարս առնուլ երթալն ի տուն հարսին՝ դռնէք ընծայ ամենեւին մի՝ տայցեն փեսային: ԺԹ. Ի գլուխն փեսային թէլ կամ էլմաս մի՝ գտանիցի. միայն պսակի նարօտըն եղիցի նշան փեսայութեան. և ի ձեռս թուր մի՝ առնուցու: Ի. Ի ճանապարհին եկեղեցական զգեստք՝ չուրջաւ և չապիկ մի զգեցին. մոմիւ զարդարեալ սեղան՝ այսինքն խօնջայ մի՝ հանիցեն: ԻԱ. Առանց խոստովանութեան և հաղորդութեան կոյսն մի՝ պսակեցի:

ԻԲ. Ժամանակ պսակելոյն զկնի կէս գիւղերին լինիցի, կամ յառաւօտէ մինչեւ ցժամ ճաշոյն. իսկ զկնի ճաշին ի կէս առուր կամ յերեկոյն պսակ մի՝ եղիցի, զի ծով պարտին գտանիլ:

ԻԳ. Ի լուսնաւ առաւօտու յերկուշարթի օրն՝ զկնի պսակին ամենայն հրաւիրեալ հարսնեւորք գնացեն ի տեղիս իւրեանց և այլ մի՝ մնացեն ի տուն փեսային կամ հարսին. զի կատարեցաւ պսակն և հարսանիքն: ԻԴ. Թագվերացն՝ կատարեցէ քահանայն ի չորեքշաբթի առաւօտուն զկնի տրձակման եկեղեցւոյն: ԻԵ. Ի ձեռք պագի օրն՝ յաղջըկան տունն հացկերոյթ մեծածախ պատրաստութիւնք մի լինիցին: ԻԶ. Եօթնօրէից՝ այսինքն եկտի երթալ ի տեսութիւն հարսին՝ բազմութեամբ և ընծայիւք բնաւին մի՝ եղիցի: ԻԷ. Յառաջին բարեկենդանին մի՝ գնացեն ընծայիւք ի տուն փեսային. նաև յառաջին զատկին զաղջիկն ի տուն բերել՝ փեսային և ազջիւնն պօխչալլըս կամ այլ ընծայ բնաւին մի՝ տայցեն՝ և մի՝ առնուցուն:

ԻԸ. Օրօրոց պէշիկն՝ սատէ եղիցի. արծաթի՝ սօմ սրմալը թէլլի՝ կամ մարգարիտ պատրաստութիւնք մի՝ ունիցին:

ԻԹ. Հասարակարար հարկադրեմք համայն Քրիստոսասէր կանանց՝ միշտ և յամենայն ժամանակի ի բաղանիսն զարդարած հանդերձիլ՝ էլմասիւ մարգարիտ ոսկեով մի՝ երթայցեն, ամենայն առուր վայելուչ կերպարանօք գնացեն. եւրած կերակուր՝ գինի և բախի մի՝ տարցեն: Զայս ամենայն վերոյգրեալքս՝ հարկիւ պարտին պահել և առնել ամենայն ոք յամենայն ժամանակի ի յամենայն հարսանիսս:

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՊԱՏՐԻԱՐԿ
Կոստանդնուպոլսեցի

ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱԳԱՅՆ

ԱՌ ԲԱՐԵԿԱՄՆ

Որ գիրք մը գրել կ'ուզէ

Օր մը, «Համեստութիւնդ առ վայր մի թմրեցնելով», ըսիր ինձ, բարեկամ. «Դիտողութիւններն ու խորհրդածութիւնները զորս կ'ընեմ կենաց եղելութիւններուն և անոնց հեղինակներուն վրայ, յայտնուած կը տեսնեմ երբեմն այն հազուադէպ գրքերուն մէջ զորս կը կարդամ. և տակաւ կը ցրուի կանխակալ կարծիքս թէ՛ անոնք որ կը հրատարակեն, անոնք որ կը մատենագրեն, ինչ շատ գերազանց մահկանացուներ են ամենքն ալ: Եթէ՛... Եթէ՛ փորձ մը ընէի ես ալ ծանօթութիւններս, դիտողութիւններս ու մտածումներս ամբողջութեամբ, կապելու, գործարանաւորելու (եթէ՛ ներքին է ինձի նոր բառի մը յօրինումն), ես ալ գրող մը պիտի ըլլայի այս գրողներու բազմութեան մէջ: Խօսքով արտայայտութիւնը մտաւոր կարողութեանց՝ բոլոր պահանջքը չը լրացնէր կոր, ամբողջութեամբ, աշխատալից, լըսին, հարցասիրական, մտահայեցական, երկարողի արտադրութիւնն ալ պահանջքն ահա՛ կը դառնայ մաքիւս: Այնուհետեւ... փառասիրութիւնը՝ բարձր հոգիներու բեղմնավոր այն մղութիւնն, անո՛վ ալ կը զգամ որ հոգիս կը համակուի հետզհետէ: Խօսքերը, երբ որ գրեմ, մէկէն աւելի մարդիկ պիտի լսեն կամ կարդան: Անոցմէ...

— Խօսքերէ՛դ թէ՛ մարդոցմէ:

— Մարդոցմէ ոմանք, ո՛չ՝ խօսքերէս ոմանք՝ երկու միտք պիտի պարունակեն, որոնց երկմտաստութեան կամ երկուսութեան գիտակցութիւնն ես միշտ չը պիտի ունենայ: Ամբողջ ակումբի մը մէջ, թերեւս որ մը Համալսարանի մը մէջ, խօսակցութեան ու խորհրդածութեան նիւթ պիտի մատակարարէ այդ խօսքը. պիտի յեղեղուի այն, և անունն պիտի կրկնուի, բերնէ բերան պիտի պարտի, — և մերթ ինչ փափուկ չըթանց վրայ...

— Համեստութիւնդ աղէկ քննողցիր:

— Թերեւս թմրութիւնը մահուան իսկ փոխուած ըլլայ: Սակայն... ոչ, ահա կ'որթթընայ. պիտի ինզրէի քէնէ, բարեկամս, որ ինձի նիւթ մը գտնես...

— Նիւթերու յաճախութիւնը քե՞զ ալ կը շուարեցնէ:

— Շինելիք գրքիս համար յատակագիծ մըն ալ պատրաստես պարապ մնացած մէկ ժամուդ:

— Յանկարծաբանօրէն չ'ը պիտի գրես: Ժօռժ Սան իր վէպերն այնպէս գրած է: Բնապաշտներն ալ չ'են ըսեր միթէ. «Մարդու մը կեանքն եղելութեանց շարայարու-թիւնն ո՛ր է, դէպքէ մը կը սկսիս եւ ուզած դէպքիդ առջև վերջակէտը կը դնես. կեանքն յատակագիծ ունի՞մ ինչ է»:

— Ես ո՛չ վիպական ո՛չ ալ բնապաշտա-կան դպրոցին կը պատկանիմ. գրող մը զը-րութիւնն ունենալու է, և ո՛չ գրութիւնն: Ամեն դարուց ամենէն մեծ մատենագիրն դաւանանքն ա՛յս էր: Ու ես հետեւեալու հա-մար անտարակոյս կ'օթէի եւ ուրիշ ու է հեղինակի մը միջև ընտրութեան վարանում չը պիտի ունենայի:

— Ի՞նչ տեսակ վէպ պիտի գրես:

— Ո՛չ վէպ, բարեկամ, ո՛չ վէպ, ես լուրջ գիրք մը գրել կ'ուզեմ. սակայն գո՛րծ մը, որ վիպասանութեանց ընթերցողները չը խրաչեցնէ: Կը փափաքիմ որ այդպիսի գոր-ծի մը նիւթն, յատակագիծն ու լեզուն որո-շեա ընտրես:

— Լեզուն ալ պէտք է որոշել, ընտրել. անշուշտ ընտրութիւնդ գրաբարի և աշ-խարհարարի միջեւ չը պիտի ըլլայ:

— Այո՛, գրաբարի և աշխարհարարի մի-ջեւ, քանի որ մեր լրագրութեան մէջ այս թերթին լեզուն միւսինը չէ, քանի որ մեր գրականութեան մէջ այս հեղինակին լե-զուն ուրիշ հեղինակի մը ջիղերը կը գրգռէ: Պարզ Աւետարանի գրաբարն ի՞նչպէս կ'ըլլայ. մինչև որ քերականական լեզու մը ունենանք:

— Կը շնորհաւորեմ այդ գաղափարիդ համար: Անկապաշտ Ռենէ Կլիլի՝ Բանին Գա-նը ո՛չ Պօսիէօի գրաբար գաղիերէնն էր, ո՛չ Վօլգէի աշխարհարար գաղիերէնը. բայց իբրեւ նոր լեզու՝ ազմուկ հանց: Քանի որ այդ լեզուն համապատասխան լեզու մը գրող եղաւ մեր մէջ, իբրեւ միակ նորու-թիւն կը մնար քեզ, այո՛, գրաբար գրել: Երբ Վանքերն իսկ այլ ևս գրաբար չեն գը-րեր, ճշմարիտ երեւոյթ մը պիտի ըլլայ մեր աշխարհիկ գրականութեան մէջ գիրք մը գրաբար, որ նիւթ ունենայ, զոր օրինակ... մեր լրագրութիւնը:

— Աղէկ գտար նիւթը:

— Ուրեմն գրքին անունն է...

— Մեր լրագրութիւնը:

— Ատիկայ վերնատիտղոս. եթատիա-ղոս մ'ալ գործը ծանր չ'ը պիտի ցուցնէր...

— Բայց կեցի՛ր. մեր լրագրութիւնը պիտի ըսես. գրաբար է տալիս:

— Մերը առաջ կը դնես: Ատիկայ գիւ-րին բանն է:

— Ծայրի ը՛ր:

— Ան ա՛լ կը ջնջես: Ատ ալ գնաց:

— Հիմայ ինչպէ՞ս եղաւ:

— Մեր լրա... Ո՛ւժ, լեզունիս ինչ գէշ վարժուած է աշխարհարարի: Լրագրու-թիւն մեր պիտի ըսէի, մերը յետագաս՝ և (ը) ը պակաս ընելով:

— Զիշդ Աւետարանին աշխարհարար... էօ՛ֆ, ճիշդ Աւետարանին գրաբարը պիտի ըսէի, «Հայր մեր», «Լրագրութիւն մեր»:

— Հիմայ գրքին եթատիտղոս...

— Եթատիտղոս. ի՛ր անցեալը, ի՛ր ներ-կան, ի՛ր ապագան:

— Աքանջելի՛:

— Սակայն աշխարհարար եղաւ գործ-եալ:

— Դո՛ւն ալ. բաւերուն տեղը կը փոխես, կ'ըլլայ գրաբար:

— Մինակ ա՛յդչափ, բաւերն ալ քիչ մը փոխելու է. տես աշխարհարարը որքան մաշեցուցեր է մեր հին լեզուն. իւրին մէջ տեղի տաւն ո՛ւր է. ներկային ու ապագա-յին ծայրի գիրքն ո՛ւր են: Եթէ միտք կը սղէ, բաւերն ալ կը սղին ժամանակաւ: Սղման օրէնքը կայ լեզուաց համար, ինչ պէս առածգութեան օրէնքը կայ սկզբանց համար:

— Սակայն աշխարհարարը, կը դիտե՞ս, անցեալին բնաւ չէ գպեր: Ատիկայ՝ ինչպէս այսօր կ'ըսուի կոր՝ նոգբանական երեւոյթ մըն է, որ մեր արմատական աշխարհարա-բան հրապարակագիր հոգեբաններուն ու-

շաղբութենէն վրիպելու չէր: Անցեալը կ'անտեսեն, հիները կ'ուրանան կոր, սա-կայն «անցեալին տեղ «անցած» չեն ըսեր կոր:

— Արդարեւ զարմանալի երեւոյթ մըն է տալիս: Անցեալը կ'անտեսեն, կը թշնամա-նեն, կ'ապականեն, կը դանակոծեն կոր, սակայն... «անցեալին «անցած» չեն կըր-նար կոր ըսել, այո՛: Մեր եթատիտղոսին դառնալով, ի՞նչպէս պիտի չինե՞ք զայն: Անցեալ իւր, ներկայ իւր, ապագայ իւր: Այսպէ՞ս: Սակայն տկանջս գո՛չ չեղաւ. որ-քան իադրաւում, որքան ճայնաւորներու հանդիպում: Նախնիք ուրիշ կերպ պիտի ը-սէին. ահանջ, միտք, տեղ, ժամանակ, ա-մէն բան փոխուած է:

— Ուրեմն, կամայ մը հրաժարէ՛ գուն նախնեաց լեզուն՝ մանաւանդ աշխարհիկ նիւթի մը համար՝ գործածելու գաղափա-րէն. իբրեւ սիրահար այդ սքանչելի լեզ-ունն՝ գուն քեզի համար հատուած մը կը գրես կամ կը թարգմանես, տալիս տար-բեր բան է:

— Բայց ո՞ր լեզուն գործածեմ, եղբայր: Մէկը ծաղիկներու կ'ըսէ, միւսը ծաղկանց: Մէկը եկեղեցւոյ կը գրէ, միւսը՝ եկեղեցիի: Ո՛չ, ես եկեղեցին ձիւ պէս չեմ կրնար հո-ւովել, ինչպէս որ Աստուածը երբեք (վ)ով չը գրեցի: Գեղեցիկը, կոկիկը, վայելուչը կ'ըն-դունին կոր Արուեստին մէջ, իսկ լեզուն մէջ, ո՛չ, լեզուն ալ արուեստի գործ մը չէ՞ միթէ: Գործիքներուն ամենէն փափուկն և ամենէն կարեւորը, մաքիւն գործիքը, տը-գեղ ու կոշտ կ'ուզեն կոր որ ըլլայ...

— Թողունք հիմայ լեզունն ընտրութիւ-նը. թողունք գեղեցիկագիտութիւնը, նիւթը, չիտա՛կ ըսէ, աղէկ չը գտա՞յ:

— Շատ աղէկ գտար. իմ ալ մաքէս կ'անցնէր կոր՝ ամէն օր ձեռուընիս առած սա թուղթերուն մէջը գեղեցիկ, անոնց ո-գին և ուզութիւնը, ձեւն ու չըջագիծը ձանչել ու ճշգրէլ:

— Բաղդատութիւնն ալ պիտի ընես ու-րեմն ներկային և անցեալին մէջտեղ:

— Հապա՞, պէտք չէ՞ ընել, երբ նոյն լրագրին երէկի և այս օրուան թիւերուն միջեւ անգամ բաղդատութիւն մը կարելի է ընել:

— Եւ ըսե՛լ որ երեկի թուոյն մէջ աւելի ուղղամտութիւն կար:

— Այո՛, զոր օրինակ: Ես հին լրագրու-թեան ու նորին միջև բաղդատութիւն մ'ը-նելով, պիտի ըսեմ որ այս օրուան թերթե-րըն աւելի... լայն են:

— Ուրեմն լայնութեան աստիճանի խըն-դիր մըն է: Բայց լայնութիւնն ինչ մտօք. բաւին բարոյական թէ՛ նիւթակա՞ն, բա-ցարձա՞կ նշանակութեամբ:

— Այո՛, բացարձակ նշանակութեամբ: Նիւթական նշանակութեամբ, լրագրաց թուղթը, ծաւալը հիմայ աւելի լայն է: Նիւթերն ալ (եթէ ոչ յօդուածներն) հետըզ-հետէ կը լայնանան, շնորհիւ սկզբանց յարա-ճուն առածգութեան և նախողատութեանց մէջ աշխարհարարի «եր» յոգնականացուցիչ և ահանջ յոգնեցուցիչ մասնիկին հասարակ գործածութեան՝ որ այնքան ընդարձակու-թիւն (ու դանդաղութիւն) կուտայ խօսքին:

— Արդի մամուլն ուրիշ առաւելութիւն չունի՞ հնոյն վրայ:

— Անտարակոյս ունի: Ծանցմանց յաճա-

ԱՌԻԿԵԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆԸ

խոսքի մասնակցի մասերը միմյանց համար եղած որոշումը, եւայն, չը պիտի ըսեմք. առոնք նիւթական առաւելութիւններ են: Բարոյական առաւելութիւնն որուն վրայ պիտի խօսիմք, այն է թէ հին լեռնադուրեկեան մէջ թերթ մը իր կարծիքներն ուրիշ թերթի մը կարծիքներուն հետ կը շփէր՝ ճշմարտութիւնն այդ շփումէն ցայտեցնելու համար — ինչպէս կ'ըսուի: Բայց այսօր, խմբագիրք՝ երկնային չը նորհօք՝ ճշմարտութիւնն իրենց գրչին ծայրը կամ իրենց գրասեղանին վրայ կը գտնեն ամէն առաւօտ, և դայն — երկու ծանուցմանց մէջտեղ — կը հռչակեն խղճի կատարեալ հանդարտութեամբ: Եթէ պատահի որ՝ մէկ յոգեւածի մը մէջ յայտնուած ճշմարտութիւնն ուրիշ յոգեւածի մը մէջ յայտնուածին հետ հակասէ միեւնոյն լրագրին մէջ, սոյն հակասութիւնը նիւթ կը մատակարարէ երրորդ յոգեւածի մը՝ ուր այդ հակասութիւնն երբեւ հոգեբանական երեւոյթ կ'ուսումնասիրուի ու կը բացատրուի: Այս գիտական կամ անգիտական խաղով, որ միջակ աստիճանաւ դարձեալ իր և կամ անպարարական չէ, ճշմարտութիւնն ալ կը շահի, հոգեբանութիւնն ալ: Առաջինը...

— Լայնութեան կողմանէ անուշտ: Արդարեւ մեր խմբագրաց շնորհիւ ճշմարտութիւնն այնքան կը լայնացայ որ իր հակառակն ալ դարձեալ ճշմարտութիւն կ'ըլլայ... առաւելութեան օրինաց համեմատ:

— Իսկ հոգեբանութիւնն (որուն անունը կայ մեր օրագրաց խմբագրականներուն մէջ) կը շահի խորութեան կողմանէ... Այդ քրմածիւղան ինչ է. միամիտ խօսք մը ըրի:

— Հիւնքեարպէյ չենտեսնին հետ կը մըտածեմ թէ յաճախ հակիմաստ բառերն որքան իրարու կը նմանին. խորութեան ու խոռոչութեան նմանութիւնն ուշագրաւ չէ: Բայց... ապագան, լրագրութեան ապագային վրայ ի՞նչ դուշակութիւն ունիս:

— Ապագային լրագրութիւնը բոլորովին նոր պիտի ըլլայ. բայց բացարձակապէս նոր, տարօրինակ պէս նոր: Գրականութեան յարմարութիւնն ունեցող ազաւ գործի գրասեղաններուն վրայ դաս ու դասագիրք մէկ գիթովով՝ հինքուն գրածները պիտի լուրացնեն, իրենց ուսանողութեան շրջանին հրապարակին վրայ տիրող գրիչներէն ու քրնարներէն պիտի ազդուին, և՛ հազիւ չըրջանաւարտ՝ խմբագրատուն մը պիտի նետուին... կարգեսեան բանաձեւն ի ձեռին, «Բան» մը չը կայ, մարդ մը չը կայ ազգին մէջ. իրենք լեզուն պիտի չինեն, իրենք գրականութիւնը պիտի սկսին, իրենք ուսուցման եղանակը պիտի գտնեն, և օրագրաց մէջ ալ ևս կարգացուելու բան չը կայ, բաց ի իրենց գրութեաններէն:

— Կրնա՞նք դուշակել թէ քսաներորդ դարուն՝ լրագրութեան օրը երկու անգամ պիտի ելնեն:

— Այո՛, առտուան թերթին սուտերն ու սխալներն ուղղելու համար իրիկունն ալ թերթ մը պիտի ելնէ, քիչ մը աւելի լայն՝ նոր սուտեր ու նոր սխալներ պարունակելու համար:

— Թերեւս գիշերն ալ օրագիր կամ գիշերագիր ելնէ՞ գալ դարուն:

— Թերեւս. թղթամոլներուն շահն ու կորուստը ծանուցանելու համար: Ու շահողին՝ շահուն կարեւորութեան համեմատ՝ գովեստ պիտի գրուի խմբագրականներու մէջ: Վա՛յ յաղթանակին:

Ե. ՏԵՄԻՎՅԱՆ

Կը շարունակենք մեր գիտողութիւնները «Իւսրիւս» բառին պարսկերէն ըլլալը վկայութիւններով հաստատեցինք արդէն. կ'աւելցնենք նաեւ որ՝ նոյն իսկ իրեն իբրեւ վկայ ցոյց տուած Գամուսը կ'ըսէ թէ, «Իւսրիւս» պարսկերէն է և արաբերէն կ'ըսուի «անիւք, բէսա» (Գ. հատ. էջ 72):

«Իսթիւս» արաբերէն է. ուրիշ հեղինակներէ զատ թո՛ղ նոյնի Լէհնէի Օսմանիէն ևս: «Էյվան» արաբ. է և յոգեւածին ալ «էվան» կ'ըլլայ. տե՛ս Գամուս, Նաճի, ևն: Ասոր ալ սխալ կարգացուելը պատճառ կը բռնեն, մինչ ուրիշ տեղեր ժողովրդեան արտասանութեանը հետեւող են: Այդ առարկութեամբ «պուրսուր» ալ արաբերէն ըլլալէ պէտք է դադրի, ըստ որում բուն հնչուի պալտու է, և ասոր պէս քանիններ:

Յօդուածագիրը կը պնդէ թէ «պիւլիւլ» պարսկերէն է, և ասոր համար հանձարեղ փաստ մ'ալ կ'ուտայ թէ արաբերէնի մէջ «անտալիս» բառը կայ սոխակ նշանակող: Շատ լա՛ւ, պարսիկն ալ երկու հատ ունի, «հէլար և գէնովան»: Այս հաշուով «պիւլ» պիւլը բացը կը մնայ:

«Ֆէրամին» յոգեւածին՝ չիթիլիքաք, աղավաք բառերուն պէս վերջէն չիւնուած սխալ մ'է:

«Էլմաս» բառին համար դուր տեղը կը ջանան փաստաբանել թէ այդ բառը օտարէն աւելուած է, մինչդեռ Արաբական Գամուսը նշանակած է դայն: Բայց ենթադրենք թէ օտարէն եկած ըլլայ. «տիրհէմ», նամուս, արնար» ևն. ալ օտար լեզուէ աւելուած են. ինչո՞ւ գտնոնք արաբ. նշանակած է Աբիկեան բառարանը: Եթէ ուրիշ հեղինակներու վստահութիւն չունին, թող իրենց Լէհնէի գտնէ հաւատան, էջ 894. Սա տողերէն ալ համոզուին իրենց սխալին. «պուսօլլերի տիլի մէճրուհա բիգլի էլմաս սէրրմէլէ պէրապէր իտի» էպուզդեա:

«Պաճ, թալան, պատամ, թէքէ» ի համար խուսափողական պատասխան մը կ'ուտան: Մենք ուրեմն տանք համոզիչ փաստ մը չափըը Շիրազիէն «սէզլաքի էլ հէմէի տիլլերան սիթանի պաճ»: Նշտիմէն «տիլ պէրին ընապը լալըն չէսլէի պաւսալմը պիլիր»: Միւսներն ալ թող նոյնի Ֆէրհէնի, Նաճի և Պարսկահայ բառգիրքին:

«Ինթիհազ» կը նշանակէ (առիթէն) օգուտ փաղի, ոչ թէ բոնել. նոյն իսկ իրենց խօսքովը դուրը կ'իյնան ըսելով թէ խիստ յաճախ Գուրաք բառին հետ կը գործածուի. մինչդեռ բոնել շատ ընդարձակ նշանակութիւն ունի:

«Պէրլուս» սխալ է: Օտարին գիմելու հարկ չկայ. իրենց ձեռքն է Գամուս, Սըհաճ, Սըսպահ արաբ հոյակապ հեղինակները. թո՛ղ դիմեն նաեւ Լէհնէի Օսմանիէին, էջ 981:

Հոս տեղ ալ ժողովրդեան արտասանութիւնը իբր փաստ մէջ կը բերեն, նորէն կը մոռնան թէ խնդիրը բառագրքի վրայ է. թո՛ղ թէ ժողովրդեան մէջ պէրլուս չհնչուիր: Սակայն ատով հակասութեան մէջ կ'իյնան. ինչո՞ւ հեղինակը խել մը բառեր ժողովրդեան արտասանութեանը համաձայն գրելով չէ բաւականացեր, և անոնց ճիշդ հնչուիքը դրած է, կամ թէ ո՞վ կ'արտասանէ զալվա, պէրալ, ևն:

Եւ որովհետեւ ըսած էինք թէ «Փալուլ» ձեւով գոյական չկայ, զայս հերքելու համար «թայֆուր, տէյճուր, թէյճուր և քէմուլ» բառերը օրինակ կ'ուտան: Չէ՞ն գիտեր թէ «պիւրլուս, ուսֆուր» ևն. բառերը քառագիր արմատական են, մինչ իրենց օրինակները եռագիր⁸⁰. Չեն կրցած նշմարել թէ իրենց ցուցուցած բառերուն երկրորդ գիրը (եէ) յաւելական է... իսկ «քէմուլ» թէյշտիտովն բոլորովին տարբեր ձեւով է. «պիւրլուս, գիւնպուր» թէյշտիտ ո՛ւնին:

Մեր ըսածները հերքելու համար քերականական ի՛նչ անհեթեթ սխալներու մէջ ինկած են: Տակաւին բառի մը արմատ գրերը և վեգիւնը չեն կարող ճշգրէլ...:

«Պատարէթ» բառը՝ որուն համար աղաւաղեալ ըսած էին, հեղինակը նոր բառագրքին մէջ մեր ըսածին պէս իբր ճիշդ արաբ բառ նշանակած է:

«Փաշա» բառը ըստ սուուգաբանից պարսկերէն է ըսելով, իրենց սխալը վրանուել կը նետեն: Եւ եթէ, կ'ըսեն, այդ բառը պարսկերէն չըլլար, կրնար ըսուիլ «փաշայի մուամալիճ»: Մենք ալ կը հարցունենք. «աղա, լիրա, էֆէնալ» պարսկերէ՞ն են որ կ'ըսուին «աղայի մուամալիճ», լիրայի օսմանի» ևն, ինչո՞ւ Պարսիկ հեղինակէ մը օրինակ չեն բերած...:

«Բալան» բառին պարսկերէն ըլլալը չընդունիր՝ հակառակ միւս բոլոր հեղինակաց: Մենք իբր փաստ Մէվլանա Ճէլալիտինի պարսիկ հեղինակէն օրինակ մէջ բերած ենք. «Անեէքի խառ տաշթ բալանէ չէպուտ»:

«Թաճ» ին յոգ. կ'ըլլայ «թիճան». իրմէ կ'ածանցին «թէթիճ և թէթէվիճ» աներեւոյթները: Եւ տակաւին կը պնդեն թէ պարսկերէն է, առարկելով որ Գամուսի մէջ այդպիսի ականարկութիւն մը կայ: Սոյն բառագրքին մէջ բացարոյշ կերպով ըսուած է թէ ասէր բառը պարսկերէն է. ինչո՞ւ ուրեմն այնպէս չէք նշանակած...:

Բայց աւելին կայ. մինչդեռ յոգեւածագիրը կը ճգնի «թաճ» բառին պարսկերէն ըլլալը հաստատել, հեղինակը իւր նոր գրքքին մէջ նշանակած է դայն... արաբերէն: Բռնի սուտեր չինողն ո՞վ է: Ես տեղ մը մոռացմամբ սխալ հեղինակի մը անունը յիշած ըլլալուս համար բնաւ չվարանեցան ստախոս հաշակելու:

«Ինթիլա» բառին առիթ յոգեւածագիրը կը ճգնի հաստատել թէ այդ բառը «դիւրակեցութիւն» կը նշանակէ, և կը հարցունէ թէ չէ՞նք ըսած «ինթիլա» քեաֆի մասալ: տեսած ենք... Կիւլտէսթի նման գրութեան մէջ: Արդ թող տեսնեն թէ ինչ կը գրէ Գամուս. «ինթիլա» տեղը սիւրջիւպ եղգըլան քիմէ գալգամա. էջ 356. Նոյնը կը հաստատէ Վանգուլի: Հապա ի՞նչ պիտի ըսեն Լէհնէի Օսմանիէին որ գիրքնք դատապարտողներէն է:

Մենք երկար բացատրութեան մէջ չենք մտներ, այլ մեծ անուն գրագէտ և բաղմահմուտ ուսուցիչ Մուալլիմ Նաճի էֆէնտիլի խօսքը բառ առ բառ հոս կը դնենք զոր դրած է Օսմ. լեզուին արդի գրականութեան առիթ. «Իճրայի թէսարրուֆ վազիֆէսի էրապլընա թէֆիլի իտիլէք վէճաիպտին տիր: Եօգսա հէր էլի գալէմ թուլթան պու խըսմէթի իֆայէ գալգըլաճագ

օլուրսա, լիտան պիւթիւն պիւթիւն հէրճու մէրճ օլուր. ըստէն իտէլիմ տէր իքէն իֆաստ իթմիշ օլուրըզ. Պու իշ էօյէ (նաշ)տան միւշթագգ օլան (ինթիաշ)ը՝ քէայիւթ մագամընտա իաթիմալ իտէնլէրին խարճը տէյիլ տիր: Ականջնիդ խօսի՛...:

«Թէճտիր» կը նշանակէ «ծաղիկ հանել», ոչ թէ «պատուատել»: Գամուսէն, Վան-գուլիէն, Նաճիէն զատ թող հաճին նայիլ նոյնպէս Լէհճէի Օսմանիէն, էջ 1032: Ի զո՛ւր մեղադրանօք կ'առաջարկուէր ինձ գի-մել սոյն գրքին. հոն չէ՛ թէ իմ, այլ իրենց ըսածներուն հերքումն և դատապարտու-թիւնը պիտի գտնեն:

Կը պնդեն թէ «թէարուզ»՝ միմեանց պատահիլ է, և իբր փաստ Մէճէլէի սա խօսքը մէջ կը բերեն՝ «Իքի ֆէսատ թէարուզ իթմիքտէ» և կը թարգմանեն «երբ երկու չարիք միմեանց պատահին»: Այս խօսքին մէջ «միմեանց պատահիլ» կը վայելէ, թէ՛ մեր ըսածին պէս «իրարու հակառակ դալ»: Պէտք է գիտնան թէ ինչ որ կը նշանակէ «մուարէզէ» անձանց համար, նոյնն է «թէա-րուզ» վերացեալ իրերու: Դարձեալ կը կրկնենք. «թէֆալիւթ» կը նշանակէ «տար-բերութիւն», ոչ թէ «պակասորդ»: Օրինակ՝ «Պու չիրի թագէ պէրապէր տէյիլէ Պա-գընա», «Պու տրր քէճալիլքի, Վէ՛ճաի, օքէօհնէ սու թագէ» — Վէճաի:

«Թէհիլ» կը նշանակէ Ա. «Բարի դալուստ մայթել», Բ. «մէկը արժանի դատել». տե՛ս Գամուս, Վանգուլի: Բանի որ կը պնդեն թէ «բնաշխարհութիւն» կը նշանակէ միայն, թող թարգմանեն ուրեմն սա տողերը՝ «Իֆա-յի րէսմի քէհիլ». «պիւր ատէմի միւճէրրէտ սահիպի սէրվէթ օլմասը իւլէմա իլէ հէմ-բանէ պուլունմաղա քէհիլ իթմիզ» — Նաճի:

«Թէնֆիս» կը նշանակէ «չունչ առնել՝ հանգիստ տալ», իսկ յօդուածագիրը նորէն կը պնդէ թէ պաշտօնական գրուածոց մէջ ազնուացնել իմաստով կը գործածուի: Ու-րիշ բոլոր հեղինակաց հետ նոյն իսկ Աթթէ-րիի ֆէպիր կը հերքէ զայս: «Թէխալլուս»՝ անկեղծութիւն ցոյց տալ է եղեր, և ոչ թէ իմ ըսածիս պէս «ազատիլ»: Մինչ Գամուս, Վանգուլի, Նաճի և իրենց վիան՝ Աթթէրին «գուրթուլմագ» գրած են:

«Թէֆսիլէ» կը նշանակէ եղեր մեկնի՛չ. ալ հոս վկայութիւն մը չկայ, և ոչ իսկ Լու-ղաթի օսմանիէն: Բան մը միայն կը մնայ ընել իրենց. բոլոր հեղինակաց գործերը, նոյն իսկ Լէհճէի Օսմանիէն, սրբագրել, ո-րոց ամենքն ալ «հիւանդին մէջը քննել» գը-րած են...:

«Թէգարուզ»-ի համար կ'ըսեն թէ զար-նել է: Մինչդեռ Նաճի էֆէնտի, էպուզը-եա և այլք կը գրեն «եօլ պուլմագ, հուլուլ իթմէք»: Օրինակ. «Թէգարուզի խալէլ թէգարուզի ֆէսատ»:

«Պապա» բառին պարսկերէն ըլլալը մենք չէ թէ «պապական» բառով կը հաստա-տենք, այլ մեծանուն քերթող Նէֆիի սա տողերով.

«Պաշտան պաշա տիւնեաքը տօլաշտան, պու-լամազըն «Պիր արիֆի խօշ սէօհպէթ վէ Պապայի գէ-մանէ»:

Ուրիշ օրինակ՝ «պապայի չէֆիդ, բիրի ի օշալմ» — Սագինամէ:

«Թէմաշա» պարսկերէն անուն մը է, և ոչ թէ արարերէն: Միւս բոլոր հեղինակաց հետ թող նային Լէհճէի Օսմանիէն: Ուրիշ առթիւ Պարսկաշայ բառարանը վկայ բերած էին, ինչո՞ւ հիմա անոր չեն գիմեր...: Կը խնդրենք որ երեւելի հեղինակի մը զուտ արարերէն հատուածի մը մէջ այդ իմաստով քէմաշի և միւթէմաշի ցուցնեն, միւթէգա-զի, միւթէվէլի, ևն.ի պէս:

Առ այժմ զանց կ'ընեմ ուրիշ կարգ մը գիտողութիւններ, բայց՝ յօդուածս կըն-քելէ առաջ՝ մէկ երկու կէտերու մասին բացատրութիւն տալն աւելորդ չեմ համա-րիր:

Զիս կ'ամբաստանեն թէ՛ Մուալլիմ Նա-ճի էֆէնտիի բառագրքին միայն հետեւելով գրած եմ քննադատութիւնս: Բայց ինչպէս կ'երեւի ես ի ձեռին ունիմ նաեւ Գա-մուս, Մըսպահ, Վանգուլի, Ֆերհէնկի, է-պուզընեա և ուրիշ նշանաւոր հեղինակու-թիւններ, որոցմէ բերած վկայութիւններս հերքելու համար կը ներկայանան Լուղաթի Օսմանիէնով որ հանրածանօթ է իւր առ-տառոց սխալներովը, մանաւանդ պարսիկ գրաւթաճառաց կողմանէ կրկին և կրկին տպագրուած ատեն բոլորովին աղաւաղուած է, և մանաւանդ Արիկեան էֆէնտի ինքն իսկ չէ հաւնած և մեղադրած է զայն՝ իւր Բառարանին յառաջաբանին մէջ...:

Կ'ըսեն նաև թէ Արիկեան էֆէնտիի երկ-րորդ գիրքը տեսնելէ վերջ՝ առաջնոյն վրայ ըրած եմ քննադատութիւնս: Այդ գիրքը հրատարակ եղնէն ամիսներ առաջ գրած էի յօդուածս, սակայն խմբագրատանց մէջ սպասելով ուշացաւ: Այս մասին տեղեակ եղողները կրնան վկայել ճշմարտութեան: Ասկէ զատ, այդ գործը Բ. տիպը չէ, ինչ-պէս կը մկրտեն այժմ, այլ ուրոյն գործ մը: Ի վերջոյ, եթէ մեր յառաջ բերած փա-տերուն համոզուիլ չեն ուզեր, կը հրաւի-հեմք զիրենք ներկայանալ Մէարիֆի բարձր ժողովոյն, որ ամենէն ձեռնհաս մարմինն է այս կարգի խնդրոց մէջ վճիռ արձակելու: Հոն, մասնագիտաց առջեւ, երկուստեք կը պարզեմք մեր փաստերն, և ճշմարտութիւն երեւան եղնելով՝ վիճաբանութեան արշին-քը պաշտօնապէս կը յայտարարուի:

ՕՀԱՆ ԽՆՏԱՄԵԱՆ

ՎՐԻՊԱԿԻ. Նախորդ յօդուածին մէջ երեւ-ցած իլլիմիւստ պիտի ըլլայ իլլիմիւստ. — Նոյնպէս «փորձել, քննել» նշանակութիւնը փոխանակ «իւթթիստալ»-ի առջեւ դնելու, «իւթթիստալ»-ի դիմաց գրուելու է:

Վ Կ Ա Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Սուրէնեան Աւետիս էֆէնտի կը գան-գատի թէ տեղական թերթերը անտեսած են իր աշխատակցութիւնը Օրինագիրք Ա-մուսնութեան յոյն եկեղեցւոյ անունով հրա-տարակած գործին մէջ: Մասնաւոր գիտում մը կը նշարէ այս կամաւոր մոռացման մէջ: Զօլաքեան էֆէնտիի գործը կարգացողները պիտի տեսնեն թէ այս գիրքը Յունարենէ թարգմանութենէ շատ տարբեր բան մըն է, այնքան տարբեր որ բուն թարգմանութիւ-նը, նոյն իսկ այս առաջին հատորին մէջ, մեծագոյն մասը չի գրուեր: Յետոյ այս

թարգմանութեան ոճը շատ կը յիշեցնէ Սու-րէնեան էֆէնտիի գրելու եղանակը. գը-րարարեան պարբերութիւններ, յաղագսե-րով մկրտուած գլուխներ այս մասին մէջ ալ իր գործակցութիւնը ակներեւ ցոյց կու-տան:

Իր գանգատը իրաւացի է ուրեմն, երբ, յայտնի դառնութեամբ մը, մատնանիլ կ'ը-նէ այն խուլ ջանքը՝ որով հայ մամուլը, այս գրքի յիշատակութեան առթիւ, անոր ար-դար բաժինը կամ բոլորովին ուրանալու և կամ ըստ կարի զայն պզտիկցնելով անկարե-ւոր ցուցնելու կը նկրտի:

Մենք կը կարծենք որ տօհմային արժա-նապատուութեան զգացումը պէտք էր հոս անհատական նկատումներուն յաղթել և յոյնի մը չվերագրել հայու մը վատտակոյն արդիւնքը, մանաւանդ երբ այս գործին մէջ կան մասեր ալ որոնք բոլորովին մեր է-կեղեցւոյն կը պատկանին. պատի՞ւ մըն է մեզի յայտարարել որ Զօլաքեան էֆէնտին, որքան ալ համակրելի բարեկամ մը եղած ըլլայ, մեզմէ ազէկ գիտէ մեր ընտանեկան ու եկեղեցական կանոնները:

Անգամ մըն ալ ուրեմն հարկ է ցաւօք ճանչնալ թէ հրատարակագրութիւնը պէտք եղած ուղղամտութիւնը չունի ու կողմա-կալ ոգի է կը թեւադրի՝ երբ աշխատակից մը կը պանծացնէ, ծիծաղելի ըլլալէ չի վախ-նալով ու հակառակորդի մը արժանիքը ան-տեսել կը ջանայ, չսեպելով հանրային կար-ծիքը:

(Մասիս)

Գ. ԶՕՀՐԱՊ

ԾԱՂԿԱՆՅ ԼԵՁՈՒ

Ահա թէ իւրաքանչիւր ծաղիկ լիճի խոր-հըրդանշան է:

- Մայրւոյ տեղ, «քեզի համար կ'ստորիմ» ըսելու.
- Մանիւակ ծիրանեգոյն, «միտքս կը գրա-ւէք» ըսելու.
- Մանիւակ սպիտակ, համեստութեան.
- Մառ (սլուռ, պէզլիս), ժամադրեալ տե-սութեան.
- Մասնոցակ (առը գովանը չիչէյի), անհա-ւատարմութեան, կամաց.
- Մեխակ (գարէնֆիլ), արժանաւորութեան.
- Մեկոն (խաշխաշ), վաղանցիկ հաճոյից.
- Մոլիսիմիդ (պալաւըրան), «մահս կը տես-նեմ ի քեզ» ըսելու.
- Մուշ (միտք), տկարութեան.
- Մուրս, մրտնի (մէրսին աղածը), սիրոյ ի բացակայութեան.
- Յակիմը (սիւմպիւլ), զրօտանայ, խաղու.
- Յասիկ դեղին (եասիմի), շնորհաց և վա-յելչութեան.
- Յարդ, դաշանց լուծման.
- Յափուկ, (մուհապլթ չիչէյի), «բարե-մասնութիւններդ կը գերազանցեն հրա-պոյրներդ» ըսելու.
- Նարինջ, մեծանձնութեան.
- Նարկէս (նարկիլ), եսութեան, անձնաւի-րութեան.
- Նեսարեմի (գարա աղած), արժանաւորու-թեան.
- Նոնի (սէրվի), մահու, սգոյ.
- Նոնեմի, յիմարութեան.
- Նոնեմույ ծաղիկ, չքեղութեան.

Ս. Գ.

Տ Ե Ս Ի Ա

իջեալ սրտում ի պարտէզ, յորժամ պայծառ
էր լուսին,
Թափառական Երջէի . ընդ իս էր իմ ամուսին .
Պարզ էր երկին, ամպ կամ մէզ չէին ար-
գել ինչ աչաց,
Տոնոյն լուսով ողորդեալ քրէր համայն արարած .
Եւ ի խոր անդ գիշերի ոչ լըսէր ձայն . ոչ
շրտունջ,
Բայց զեփիւռ լոկ որ գգուէր եւ անցանէր
մեղմաւունջ :

Առ ի ծածկել զարատուս , Երջէր յինէն նա
հեռի,
Ոչ զանգիւշէր , ոչ դողայր յուրուականաց
գիշերի .
Եւ մինչդեռ նա հեռանայր եւ քողայր զիս
սուանին ,
Որպէս դիակ լուռ անշարժ՝ չըզգայի բաւ ես
անձին .
Յանկարծ քեքեւ , հուրք , հեգիկ յունկն իմ
հոծէր կարի մօտ
Ձայն մի քաղցրիկ մըսերմի , ձայն որ ինձ չէր
անձանօր :

Այսպէս խօսէր ձայնն ընդ իս . Արդեօք զիս
ոչ նանայնս ,
Մի՛թէ փոխեալ ինչ իցեմ . Վահէ , որդի քո ,
չեմ ես :
Դու մի՛ խռովիր վայրապար , քեզ մի՛ լիցի
զինէն փոյր .
Եւ յանուշունս վայելեմ , երջանիկ եմ եւ յան-
գոյր .
Գիտես ո՞րչափ կարողին , մինչդեռ էի յաւ-
խարհի ,
Սիրէի ես զամենայն որ արդար էր եւ բարի ,
Որ ինչ փայլէր մեծութեամբ , որ ինչ էր նոր ,
օգտակար ,
Ձոր ի խորոց գիտութեան հանէր ի լոյս այր
նարար :

Հրապոյրք բնութեան համօրէն եւ գիտութիւն
սերսս , խորին՝
Նոյնպէս արուեստք ըզմիս իմ անդուլ գրաւ-
եալ ունէին .
Եւ մանաւանդ այն շրջեղ երաժշտաց արուեստ
նուրք .
Ձայն ամենայն աւասիկ քողի , քէպէս ոչ
կամաւ ,
Սակայն չէ փոյր , ոչ գոյ իս վասն այդորիկ
ապաւաւ :

Յեքեքս է իմ բնակարան , ուր միջավայրք եմ
անհուն ,
Եւ ուր ափամբ լի ու լի եմ աննախանձ միտ
գեղուն
Լոյս , նաւագայր , օդ ազաւ , եւ գիտութիւն
եւ հանաւար ,
Ձիք աստ երկիւղ քեմամոյ , ոչ գող եւ ոչ
սասան չար :

Մինչ դողդոջուն , սիրս յուզեալ ի զարմաց-
ման կայի ես ,
Թուղեալ քեքեւ իբրեւ ամպ , չոքաւ երես
առ երես
Խօսել ջերմիկ ընդ նմա , եւ փայլալիկ եւ
գրգալ .
Այնչափ եռանդն , հուր ունէր , զի ոչ հան-
դարս կարէր կալ .
Երկարէինք բանք նոցա , երկարէին ժամրս ծիգ .

Ձի ոչ ոք էր որ ասէր . Ժամէ , մի՛ այլ յա-
մեսլի :

Կարի քայսծեալ եւ սրլուր դիտէի ես ի բացէ .
Կամի՞ք արդեօք հաւատալ , սիրս իմ անկեղծ ,
ի բաց է ,
Բնաւ ի սիրս իմ միտ կամ ցաւ եւ կամ նա-
խանձ ոչ անկան .
Վասն անհամար վաստակոցն եւ գորովոյն
մայրական ,
Որով յօրէ մանկութեան լինէր նմա հովանի ,
Մայրն առաւել էր բան զիս դոյզն այդ վար-
ձուց արժանի :
Գ . ՍԵՒԵԱՆ
(Փաշա)

ՏԱՆՏԻԿԻՆՆԵՐՈՒՆ

Յաճախ կը պատահի որ տանտիկին մը
եթէ ոչ միշտ յուսահատութիւն , յուսահա-
տութեան մօտ բան մը կ'զգայ ի տես ա-
նիծեալ արատին որ չ'ուզէր ելնել ճերմա-
կեղենին , զգեստներուն կամ կարասիներուն
վրայէն . Այդ անճրկած տանտիկիններուն
հասցէին ուղղուած են հետեւեալ մի քա-
նի սողերն .

Ճերմակեղէններու վրայի արատները սո-
վորարար լուսացուելով կ'ելնեն : Եթէ բո-
ւորովին չը ջնջուին , ջրախառն օ ՏՐ ԺԱՎԷԼԻ
պէտք է դործածել . Պտուղի արատներն
կ'ելնեն բոգասով շփուելով եւ արատաւոր-
եալ լաթը տաք ջուրի մէջ ձգելով . մեղանի
արատները կ'ելնեն սէլ ս'օգէլով կամ օ ԲԸ-
ԽՈՒՆԷՆՈՒՆ . Ձէթի կամ ճարպի արատները
կ'ելնեն պէնզինով , էղէնով , եզան լեղիով ,
Մոմի արատները հանելու համար նախ մո-
մը վրայէն հանելու է , յետոյ արատաւոր-
եալ մասը ալֆօօլով (սրիթօ) կամ օ ՏՐ ԲՈ-
ԼՈՆԵՐՈՎ թրջելու է եւ ֆանէլայով մը վրան
զարնելու է : Քարձէթէ (կաղ) եւ ասոր նման
նիւթերէ յառաջ եկած արատները կ'ան-
հետանան կերպար օղին մէջ փռելով
պարզապէս : Յետի արատները՝ եթէ չ'փռե-
լով կամ խողանակուելով չ'ելնեն , կ'անհե-
տանան՝ քիչ մը դաղջ ու աճառուտ ջուրի
մէջ յարուած հաւկիթի դեղնուցով : Ճեր-
մակեղէններու վրայի գինւոյ արատները
կ'ելնեն կաթով :

Յ . Թ . Հ .

ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԲԺՇԿԻՆ

ՎԱՐԴԱԽՏ

Տօքդօր , կարծեմ թէ Աննիկս վարդախոտ
(զգամուք) պիտի ըլլայ : Երեք չորս օրէ ի
վեր անհանգիստ է , ձեռքերը կ'այրին , աչ-
քերէն արցունք կուգայ . հարբուղիս եղեր է
եւ քիչ մ'ալ կը հազայ :

— Գուշակութիւնդ ճիշդ է . միայն ա-
ղոնք չեն . դէմքին վրայի սա մութ կար-
միր եւ կիսաշրջանակաձեւ բիծերն ալ կը ցու-
ցնեն վարդախոտ ըլլալը : Այդ բիծերը վի-
զին վրայ պիտի տարածուին , անկէ ալչու-
տով պիտի պատեն ամբողջ մարմինը :

— Վտանգանոր չէ , այնպէս չէ՞ , տօք-
դօր , եւ կրնամ թող տալ որ աղջիկս պզտիկ

եղբայրներուն հետ խաղայ : Հոգ չէ՞ եթէ
փոխուին , քանի որ ամէն մարդու համար
պարտք մ'է վարդախոտ հանել :

— Ո՛չ , չըլլայ որ թող տաք ուրիշ տղոց
որ Աննիկին սենեակը մտնեն : Եթէ այդ կար-
միր բիծերը կանոնաւոր կերպով ելնեն , ե-
թէ տաքութիւնը չափ սաստիկ չըլլայ եւ
թոքերուն վրայ ուրիշ հիւանդութիւն մը
չի գայ , հիւանդը կ'առողջանայ , բաւական
է որ ութ օր անկողնէն չ'ելնէ , ուտելիքնե-
րուն ուշադրութիւն ընէ եւ տաք բուսական
ըմպելիներ խմէ . բայց ամէն անգամ այս-
չափ պարզ չըլլար վարդախոտը , կրնայ պա-
տահիլ որ ցնցղատապ (պոսթիկ) վրայ գայ ,
ինչ որ վտանգաւոր է մասնաւորապէս 5
տարեկանէն վար տղոց համար , եւ անոնց
որ առաջուց թոքային հիւանդութիւններ
կրած են : Վարդախոտին հետ եկած ցնցղա-
տապը նախ սաստիկ չերեւար , բայց կրնայ
ամիսներով չանցնիլ , եւ թոքախոտ յառաջ
բերել : Ուստի վարդախոտ անչան հիւան-
դութիւն մը կարծելու չէ , ընդհակառակը
ծանր հիւանդութիւն մ'է , մասնաւորապէս
փոքրերուն համար :

(Թարգմ .) Յ . Թ . Հ .

ՄԵՐ ՀՈՐԻՋՈՆԷՆ ԴՈՒՐՍ

Եւրոպիոյ շատ կողմերը տիրող երկարա-
տեւ չորութիւնն երկրագործներու դառն
արտասուք թափել կուտայ , որ սակայն չը
զօրեր ծարաւի բոյսերն յազեցնելու : ԱՆԳ-
ՂԻՈՅ մէջ ծանօթ խնդրոյն առթիւ , խոր-
հրդարանական պայքարը կը շարունակէ
կատարեալ սաստիկութեամբ , բայց նախա-
րարութիւնն ամէն բաղնիման մէջ յաղթական
կը հանդիսանայ : ԳԵՐՄԱՆԻԱ ծանր յուզում-
ներ կը կրէ . բանակի արդի թուոյն վրայ
60,000 զինուոր աւելցնող օրինադիւծը , բա-
զում ամիսներ մտքերն զբաղեցնելէ յետոյ ,
Բայիսթակի մէջ մերժման միայն կ'արժանա-
նայ , որու վրայ կայսեր հրամանագրով կը
լուծուի ժողովը . կայսրը ծովային զօրահան-
գիսի մ'առթիւ յոյս կը յայտնէ որ նոր ընտ-
րուելիք Բայիսթակը զինուորական այս օ-
րինադիւծին ընդունելութեան պիտի համա-
կերպի : ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ վերստին կը կորուսէ
իւր հանգարտութիւնը . նախարարապետ Պ .
Թրիքուրիս որու վրայ սյնքան յոյսեր դր-
ուած էին , յանկարծ հրաժարական կուտայ :
Այս ամէն իրողութիւնը կը ցուցնեն թէ Եւ-
րոպական կացութիւնն անգոհացուցիչ էր այս
չարթու . Բնականաբար Սակաբանք ազդուե-
ցան եւ շատ մը պետական եւ այլ արժէ-
թըզլիք գգալապէս կորուսին իրենց գնե-
րէն . Օսմանեան քօնսոլիտն քսան փորա
ինկաւ : Ի ՌՈՒՍԻԱ հանդարտութիւն . կայս-
րըն որոշած է , օգոստ . ամսոյ մէջ , ըստ սո-
վորութեան , Տանիմարգայի արքունեաց հիւր
լինել : ՄԻԱՅՆԱԼ ՆԱՀԱՆԳԱՅ մէջ օրուան
խնդիրն է Շիկաքոյի տիեզերական ցուցա-
հանդէսը . առնուած տեղեկութիւնք շատ
աննպաստ դադափար կուտան այդ հսկայ
գործը կազմակերպողներուն ձեռնհասու-
թեան վրայ . տասն եւ երեք օրէ ի վեր
հանդէսն սկսած է թէպէտ , բայց շէնքերէն
ոմանք անկատար են . այլ եւ այլ երկիրնե-
րէ զրկուած ապրանքներ զանազան պատ-
ճառներով եւ մանաւանդ երկաթուղւոյ
պաշտօնէից անհոգութեամբ , խառն ի խուռն

գիշերած մնացեր են ցուցահանդէսին սրահից մէջ: Այս տեսակ կարգադրութեանց արհեստին մէջ Ամերիկացիք ֆրանսացուց յաջողակութիւնը չեն ցուցներ:

Գ. Խ. ՊԻԼԻՊԻԼԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պետական խորհուրդն արտօնած է որ Գում գարուի և չրջակայ թաղերու, Սամաթիոյ, Նարլը գարուի ու Եէնի մահալէի միացեալ թաղերու, Սկիւտարի՝ Սէլամիէի, Եէնի մահալէի, Իծատիէի ու Գուզկուսնուքի միացեալ թաղերու, Կատը գիւղի, Պալաթու, Սալմաթումուքի և Գարա-կէօմիւրի Աղքատախնամ ընկերութիւններն՝ նշանակուած տոմսերով հանգանակութիւն կատարեն:

— Կրօն. Ժողովն Բաբերդի համար առաջնորդական ընտրելի նշանակեց Տ. Արիստակէս Վանքեան, Տ. Արիստակէս Խաչատուրեան և Տ. Յովհաննէս Տ. Յակոբեան վարդապետները:

— Բերայի աւագերէց կարգեցաւ Տ. Յովհաննէս Աւագ քահանայ Մկրտեան:

— Կտակաց Հոգաբարձութեան կողմանէ պատրաստուած հրահանգն, որ ցոյց կուտայ վագֆի դրութեամբ կտակ ընելու մասին եղած տրամադրութիւններն, խառն ժողովոյ կողմանէ վաւերացած լինելով, տպագրութեան պիտի յանձնուի և չրջաբերականաւ մը ամէն կողմ պիտի շրջուի:

— Գատը գիւղի մէջ կիւրակէ օր նոր թաղ. խորհրդոյ ընտրութիւն կատարուելով, բացարձակ առաւելութեամբ ընտրուեցան Յովհաննէս Էֆ. Ս. Կիւլպէնկեան, Միհրան Էֆ. Յովակիմեան, Բարսեղ Էֆ. Ստամպուլլուեան և Բարսեղ Էֆ. Ս. Մանուկեան, Համեմատականի մնացին Նազարէթ Էֆ. Մուրատեան, Միհրան Էֆ. Շիրինեան, Անտօն Էֆ. Աղասեան, Խաչիկ Էֆ. Կամսարական, Գրիգոր Էֆ. Նազդաչեան եւ Թովմաս Էֆ. Աւետիսեան: Վաղը կը կատարուի մնացեալ անդամաց ընտրութիւնը:

— Պուրքէի Մօսկօֆեան Տ. Խաչատուր քահանայն մեր եկեղեցական գերբերն՝ առանց Պատրիարքարանի գիտութեան՝ Բումանդէնի թարգմանած եւ հրատարակած լինելով, Ս. Պատրիարք Հայրն յանդիմանագիր մ'ուղղեց նոյն քահանային և միանգամայն յանձնարարեց տեղւոյն Հոգաբարձութեան հրապարակէն ժողովն նոյն գերբերն:

— Սեփանիկի նախորդ Հոգեւոր Հովիւ Սէօլէղի Տ. Արսէն Աւագ քահանայ Խաչոյի, որ առժամանակեայ կերպիւ ի Պէյքօղ կը պաշտօնավարէ, կը պատրաստուի Սէօլէղ ուղեւորել տեղւոյն աղգայնաց խնդրանք հան պաշտօնավարելու համար: Այս առթիւ, Պէյքօղի թաղ. խորհուրդը ուրիշ քահանայի մ'անուանումը խնդրած է Պատրիարքարանէն:

— Տ. Մատթէոս եպիս. Իզմիրեան վաղն առաւօտ պիտի պատարագէ Բերայի Ս. Երրորդութեան եկեղեցւոյն մէջ, ի յիշատակ հանգուցեալ Գրիգոր Էֆ. Ներսէսեանի:

— Քաղաքական ժողովն արտօնել է Սամաթիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ թաղ. խորհուրդն՝ 200 ոսկւոյ վոխառութիւն

մը ընել, նորոգելու համար եկեղեցւոյ պատկան և թաղին երկսեռ վարժարանաց կալուածներն:

— Բ. Դուռն, ըստ խնդրանաց Աղգ. Պատրիարքարանի, արտօնած է Գարոցաէր Տիկնանց ընկերութիւնն, իւր ծախքերը հոգալու համար հանգանակութիւն կատարել նպաստի տոմսակներով:

— Կրէտէի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ կալուածոց մատակարարութեան և հոգաբարձութեան պաշտօնին ու պարտաւորութեանց մասին նախապէս օրոշեալ կանոնագիրը պատրաստուած լինելով, Տնտեսական խորհուրդն ընդունեց զայն և որոշեց վարչութեան յայտարարել, հոգեւոր հովիւ առաջարկելով Գարթալի Տ. Մանուէլ քահանան:

Գանի մը կարեւոր յօդուածոց հրատարակութիւնը, տեղւոյ անձկութեան պատճառաւ, յառաջիկայ շաբթուան թողուած է:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պատեօմարաթիւքիւնք. — Այսօրն նահանգին նախորդ կուսակալ Ապուրրահման փաշա՝ Ագրիանուպոլսոյ նահանգին կուսակալ անուանեցաւ:

Պատուանգն. — Բ. կարգի Շէֆազաթի պատուանշան արուեցաւ Կրթական նախարար Վաթմ. Զիւհտի փաշայի, Ականակու Մէճիտիյէ պատուանշան՝ Ագրիանուպոլսոյ կուսակալ Ապուրրահման փաշայի, Ա. կարգի Շէֆազաթ՝ Ն. Բարձրութեան կնոջ և Բ. կարգի Շէֆազաթ՝ քրոջ, Ա. կարգի մէճիտիյէ՝ բժշկական վարժարանի ընդհանուր արտաբերական ուսուցիչ միրվալի Նաֆիզ փաշայի, Բ. կարգի մէճիտիյէ՝ Ֆառ. Տախթաւանքի լրագրոյ տէր եւ խմբագիր Հապազլիս պէյի, Ե. կարգի Մէճիտիյէ՝ արքունի նաւարանին գծագրիչներէն Գէորգ աղայի և քարակոփ Պետրոս աղայի, Դ. կարգի Օսմանիյէ՝ Ագրիանուպոլսոյ կուսակալութեան թարգման կարապետ Էֆէնտի և Պէյքօղի գայմազամ Ֆաիզ պէյի:

Ասիւնանք. — Պալայի աստիճան արուեցաւ Եէնի տիւնեա Տիմիթրաքի Էֆէնտի, Բապիտի աստիճան՝ Եղլաւի Սուլեյման քահանային գայմազամ Ահմէտ Բաիֆ Էֆէնտի:

— Սիլեսարի մէջ Միլլէյի երկրորդական վարժարան մը պիտի հաստատուի:

— Եէնի գաբուի հրկիզեալք աղբոսադրով մը խնդրած են փայտաշէն կառուցութիւն իրենց տունները:

— Վեհ. Սուլթանը գրամական պարգեւներ շնորհած է Իսլամ, Բրիտանիայ և Հըրեայ այն վարժարաններու ուսուցչաց և աշակերտաց, որք Խըրքայի Շէրիֆի հանգէսին օրը Ն. Վեհափառութեան անցած ճամբաներուն վրայ բարեւի կեցած էին:

— Ճէրիքի Մէնաֆիմ շաբաթաթերթին վեհ. Սուլթանին հրամանաւ օրաթերթի պիտի վերածուի և պիտի հրատարակէ նաև ոստիկանութեան կողմանէ այլ և այլ զէպքերու համար տրուած տեղեկագրերը:

— Մալմիսայի և Գուշ-Ատայի Յունաց մետրապոլիտ Տ. Ագաղանգեղոս իւր մահկանացուն կիքեց ի Ֆէնէր, խոր ծերութեան հասակի մէջ:

— Օսմանցի արհեստաւորաց կողմանէ հնարուած անձուկ վառօդը պատրաստելու համար՝ Պրուսայի կողմերը յարմար տեղ մը գործարան մը պիտի կառուցուի, հրամանաւ վեհ. Սուլթանին:

— Գաւառաց մէջ ևս տրոց գանձման եղանակը բարեփոխելու համար ծրագիր մը կազմուած է:

— Գրասուն մը կառուցանել որոշուած է Բ. Դրան պարտիզին մէջ:

— Ապահովագրական անգլիական ընկերութիւնը այսուհետեւ քարուկիր չենքերը պիտի ապահովագրեն կէս գնով, իսկ փայտաշէն տունները մէկ երրորդ համեմատութեամբ զեղչուած գնով, այսինքն թէ օրինակի համար՝ եթէ փայտաշէն տան մը համար ցարդ 100 ին 3 զուրուշ կ'առնուէր, այսուհետեւ 2 զուրուշ պիտի առնուէր. քարուկիրներու համար ալ եթէ 100 ին 20 փարա կ'առնուէր, այսուհետեւ պիտի առնուէր 10 փարա:

— Ասանայի վերաբնիչ տանի ընդհանուր դատախազին հրամայուած է՝ փութով քննութիւն կատարել այն պաշտօնէից նշանակամբ, որոց անուշագործութեան հետեւանօք՝ տասը բանտարկեալ փախած էին Թարսուսի բանտէն:

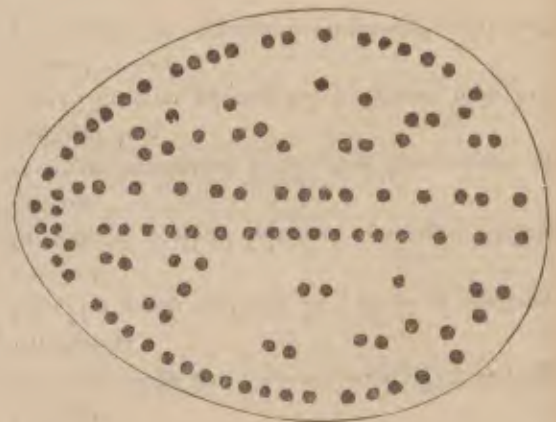
— Կ. Պալայի Արուեստահանգէսին յատակածեւերն ու քարակներն սկսուած են պատրաստուիլ:

— Զմիւռնիոյ ու շրջակայից մէջ սառնոցի գործարան մը հաստատելու համար մենաշնորհ պիտի տրուի Պետական Խորհրդոյ անդամներէն Ապուրրահման ու Շիրքի պէյերուն:

ՀԱՆԵԼՈՒԿ ԵՒ ՄՐՑԱՆԱԿ

Ի ստորեւ դրուած հաւելթածն պատկերին մէջի կէտերն իրար միացնելով գծերու պիտի վերածէք, այդ գծերը գիրք պիտի լինին որոցմէ կազմուած բաւերով պիտի շինուի խօսք մը ամենուն ծանօթ: Այս օրէն սկսեալ մինչեւ 15 օր սոյն հանելուկն առաջին անգամ լուծողը պիտի ստանայ այս տարւոյ ՄԱՂԻԿի ամբողջ թիւերն և մի ընտիր գիրք. երկրորդ լուծողը նոյնպէս պիտի ստանայ վեցամսեայ ՄԱՂԻԿ:

Արդէն բաժանորդ եղող առաջինը պիտի ստանայ մի արծաթեայ ժամացոյց: Երկրորդը մի ընտիր գիրք:

Ա Ր Ժ Է Բ Դ Ը Ա Մ Ո Յ

Օամ. լրան 100 զրշ. էն

Մէճիտիյէ	107 22	Վեցնոց	101
Քառորդ մէճիտ	107	Բուսիյո բոլ	90 20
Մանր մէճիտ	103	Նարոյէտն	87 36
Մէթալիք	96 30	Գրիմից	51 16
Հինգնոց	100 30	Անգղ. լրան	110 15

Մանէթ թղթադրամ 8 77

Գոնայիտէ	23 28	Բում. երկ.	87 1/4
Թահվիլ. Օամ.		Թապիլիյէ	

ԱՐՏՕՆԱՏԻՐ Ա. ՍԱՔԱՅԵԱՆ

ՏՊԱԳՐ. ՆՏԱՆ 4. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Խսկի-Զապիթե փողոց, թիւ 61